

דתישכונע

בס"ד

פרשת קרח, תשל"ו, מספר 1176

"וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו" - פירושים מגוונים לפסוק "מיותר"

אליעזר דניאל יסלזון

פתיחה

לעתים אנו נתקלים בפסוקים הנראים כמיותרים במקומם. פסוקים אלה מושכים בדרך כלל את תשומת לבם של מרבית הפרשנים, המעוניינים להסביר את הסיבה לכתבתו של הפסוק ה"מיותר", ויפים הפירושים לפסוקים אלה משום שהם מביאים לקורא מגוון עשיר ביותר של אפשרויות וכוונות.

כבר בשלב הראשון של התקוממות קורח, פוגשים אנו בפסוק שכזה, המתאר את נפילת משה על פניו בתגובה לדברי קורח. וכך נאמר בתחילת הפרשה, (במ' טז:א-ה):

וַיִּקַּח קִרְח בֶּן יֶזְקָה בֶּן קֵהֵת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וְאַבִּירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן פִּלֵּת בְּנֵי רְאוּבֵן. וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאֹתָיִם נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם. וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלֶם קְדָשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמִדוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה'.

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו.

וַיִּדְבֹר אֶל קִרְח וְאֶל כָּל עֵדְתוֹ לֵאמֹר בְּקֶר וַיֵּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו.

סיפור נפילתו של משה על פניו נראה כמיותר, שהרי אפשר היה לספר את סיפור ההתקוממות גם אם היו משמיטים תיאור זה, ועוברים מדברי קורח ישירות אל תגובת משה. בתופעה דומה נתקלנו כבר בפרשת "שלח". גם שם נופלים משה ואהרון על פניהם בתגובה לעימות עם המרגלים, והפסוק נראה כמיותר גם שם. וכך קראנו שם (במ' יד:ז-ז):

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֵבָה מִצְרִימָה.

וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָל קְהַל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן וְכֹלֵב בֶּן יְפֻנֵה מִן הַתְּרִים אֶת הָאָרֶץ קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם. וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתָּה טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד.

כאמור, הפרשנות על פסוקים "מיותרים" אלה, מנביטה זר מגוון ועשיר של פרשנויות. במאמרנו ננסה לחלק את הפירושים השונים לקבוצות התייחסות.

נפילת אפיים במקרא

פרשני הפשט, הבאים לפרש ביטוי דוגמת הביטוי שלנו "ויפל על פניו", פונים למקבילות המצויות בתורה ובספרי הנ"ך האחרים. הם מנסים להקיש על הביטוי הנוכחי מהמקבילה המצויה במקום אחר, כשנראה שהביטוי שם מבורר יותר.

מסתבר שהביטוי "נפל על פניו" שכיח ביותר בתנ"ך, אך במקומות שונים מתפרש הביטוי בצורה שונה. על פי ההקשר, הביטוי "נפל על פניו" באזכוריו השונים מסמל ארבעה מצבים מיוחדים:

א. נפילה כהכנה להתגלות השכינה

לדוגמה, בהתגלות הקב"ה אל אברהם לקראת מילתו נאמר: "ויפל אברהם על פניו וידבר אתו א-להים לאמר" (בר' יז:ג).

ב. נפילה כחלק מהתפילה

לדוגמה, תפילתו של משה לאחר חטא העגל המתוארת בפרשת ואתחנן (דב' ט:יח):

וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' פְּרָאשְׁנָה אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לַיְלָה לְחֹם לֹא אֶכְלְתִּי וּמִים

¹ כללתי את הביטוי "ואתנפל לפני ה'", אע"פ שלא נזכרת בו נפילת אפיים, כיוון שהוא מבטא בצורה ברורה נפילה כביטוי של תפילה. ראב"ע אכן מפרש שמדובר בנפילת אפיים.

* אליעזר דניאל יסלזון הוא יו"ר הנהלת המכון הגבוה לתורה באוניברסיטת בר אילן.

רש"י רואה בנפילה ביטוי לאכזבה, לתסכול ואולי אף לייאוש, בדומה למוזכר באות ג' לעיל. ואלה דבריו:³

ויפול על פניו - מפני המחלוקת, שכבר זה בידם סרחון רביעי. חטאו בעגל (שמ' לב:יא) "ויחל משה", במתאוננים (במ' יא:יב) "ויתפלל משה", במרגלים (שם יד:יג) "ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים". במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו. משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתיים ושלש, כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא. אמר עד מתי אטריח על המלך, שמא לא יקבל עוד ממני.

שונים בגישתם הרמב"ן ואלשיך, המפרשים את נפילת משה על פניו כביטוי לאופיו של השיח שמנהל משה עם המרגלים בפרשת "שלח", ועם קורח בפרשתנו.

הרמב"ן רואה בנפילה חיזוק לתחינתו של משה. הנפילה היא סמל לבקשה והפצרה מהעם לשנות את אורחותיו. זו הנפילה המוכרת לנו במקומות המקבילים כנפילה של נביעה, כאמור לעיל באות ד'.⁴

אך בעוד הרמב"ן רואה בנפילה הפצרה, רואה בה אלשיך ביטוי לענווה האישית של משה. משה חש שעליו לשכנע את העם שהשררה שבה הוא אווז אינה טבעית לו כלל, אלא נגזרה עליו. נפילתו מבטאת את היותו עפר ואפר בלבד.⁵

פירושים מקוריים לנפילתו של משה החורגים מהמקבילות שבמקרא

עד עתה סקרנו את הפרשנים שהתאימו את פירושיהם לאופי הנפילה העולה מהמקבילות של הביטוי. אך ישנם מספר פרשנים הנותנים

³ רש"י בוחר כאן את גישת מדרש תנחומא לפרשת קורח, פרשה ט.

⁴ דברי הרמב"ן נאמרו בפירושו לפסוק בפרשת "שלח" (יד:ה): "שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד, וקמו הצדיקים והשתחוו לאפס ארצה לאמר להם, אל נא אחי תרעו ולא תהיה זאת לכם לפוקה (למכשול, עפ"י שמור"א כה:לא). על כן אמר לפני כל קהל עדת בני ישראל - כי להם השתחוו על אפים".

⁵ ואלה דבריו בפרשתנו: "וישמע משה, כלומר שמע והבין משה לבדו, כמו 'אדני שמעני' (בר' כג:ו). אך לא הבינו העם. ועל כן על מה שאמרו שהוא היה מתנשא ונעשה מלך, על כן ויפול על פניו ארצה. כלומר אין בי שררה רק אנכי עפר ואפר".

לא שתייתי על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו.

ג. נפילה כסמל לאבלות ולייאוש

לדוגמה, תגובתו של יהושע לאחר המפלה בקרב העי: "ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם" (יהו' ז:ו).

ד. נפילה כסמל לכניעה

לדוגמה, תגובת אביגיל בפני דוד: "ותרא אביגיל את דוד ותמהר ותרד מעל החמור ותפל לאפי דוד על פניה ותשתחו ארץ" (שמו"א כב:כג).

מהות הנפילה של משה בפרשתנו בהתאם למקבילות שבמקרא

כשפרשנינו ניגשים לבאר את נפילת משה על פניו, הם מחפשים משמעות מקבילה שתצליח להבהיר את מצבו המיוחד של משה בעת העימות שלו עם קורח ועדתו.

כך יובן שהרס"ג מייחס לנפילתו של משה ממד של קבלת נבואה, כפי שהוזכר באות א' לעיל. על פי גישתו, משה אינו מסוגל לפתור את התקוממות קורח ללא התגלותו של הקב"ה והתערבותו.

הרשב"ם, לעומתו, רואה את הנפילה כחלק מתפילתו של משה. גם הוא סבור שמשה אינו מסוגל לפתור את מצוקתו בכוחות עצמו, אך אין כאן קריאה לנבואה אלא תפילה ובקשה להוראה, כפי שהוזכר באות ב' לעיל.²

נראה שרש"י והפרשנים שעמו מעדיפים גישה שונה, הרואה את נפילתו של משה כביטוי להרגשתו ולתחושתו האישית לנוכח המרידה של קורח ועדתו. למרות שהתורה נמנעת בדרך כלל מתיאור הרגשות האישיים של גיבוריה, רואים רש"י ואלה שעמו את נפילת משה כביטוי לתחושותיו בעת מבחן, ובפירושיהם הם חושפים רגשות אלה.

² ייתכן שהרשב"ם מעדיף להסתמך על פסוק מקביל וקרוב, פסוק כב בפרקנו, המתאר את נפילת משה ואהרון על פניהם ואת תפילתם המפורשת: "ויפלו על פניהם ויאמרו א-ל-א-להי הרוחת לכלבשור האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף?".

להחזרת התפקיד לקב"ה. וכך כתב בפרשת "שלח" (יד:ה):⁸

בפסוק הקודם אמר העם: "נְתַנָּה רֹאשׁ וְנָשׂוּבָה מִצְרַיִמָּה"; על ידי כך הוא ביטא שאין הוא סר למשמעתם (של משה ואהרן), וכך הגיעה שליחותם לקיצה. הם נפלו על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל. קהל עדת בני ישראל הוא המועצה שהנהגת העדה הופקדה בידיה, הזקנים. כשנפלו לפנים ארצה, החזירו את העם להנהגתם של אלה (הזקנים), ובכך ביטאו: הואיל והעם איננו סר עוד למשמעתם, כבר כלה כוחם האנושי ושוב אין לאל ידם לעשות דבר.

סיכום

דרכם של פסוקים סתומים ולכאורה מיותרים, מטמפחים הם מגוון פירושים וגישות. ניסינו להראות כיצד נפילתו של משה, המתוארת בפרשתנו ובפרשת "שלח", משמשת מקור לפרשנות ענפה; בחלקה מקבילה למתואר בפסוקי מקרא אחרים, ובחלקה מציגה פרשנות חדשנית ומקורית, המקנה לכתוב "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו" תובנות חדשות, ובכך מראה עד כמה אין הוא מיותר בהקשרו.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ גם בפירושו לפרשתנו המשיך הרש"ר הירש ברעיון זה של החזרת השררה לקב"ה, וכך כתב: "כשעמד משה מול כפירתו של קרח, לא היתה בפיו מילה של תשובה. אם ה' לא ימצא לנכון לאמת את שליחותו מחדש, כבר הגיעה שליחותו לקיצה - ויפל על-פניו".

לנפילתו של משה פרשנות מקורית, שאינה תואמת את פירוש הביטוי המצוי במקבילות.

דוגמה לגישה שכזו נמצא בפירושיהם של חזקוני וספורנו.

למרות גישתם הפשטנית בדרך כלל, הם מעדיפים לקרוא את הפסוק שלנו כביטוי לכבישת הפנים בקרקע, ולא דווקא כתיאור של נפילה ממש. כבישת הפנים בקרקע היא ביטוי תנאי המופיע לראשונה בתלמוד, והוא מסמל בושה, פחד ואולי אף אבדן דרך.

החזקוני מסתפק בפירוש הנפילה של משה, והוא מכנה אותה "כבישת פנים בקרקע".⁶ ספורנו, לעומתו, מרחיב באומרו "שכבשו פניהם בקרקע כשלא ידעו מה לעשות מאימת המלך".⁷

בקריאת פירושם זה אנו חייבים להניח שחזקוני וספורנו חשו שתגובתו של משה משלבת בושה ויראה כאחד. שאם לא כן, לא ברור כלל מדוע זנחו את הפירוש המתבסס על מקבילות מהמקרא, והעדיפו לכתוב פירוש המתבסס על לשון חכמים.

פרשן נוסף ומודרני, שאף הוא העדיף לפרש בדרך מקורית, שאינה תואמת את המקבילות המצויות במקרא, הוא הרש"ר הירש.

הרש"ר הירש מנסה בפירושו לתורה להנגיש את דברי התורה לקהילתו, ולשם זה הוא משתמש במושגים מודרניים המובנים לבני דורו. הוא רואה את השררה של משה ואהרן כמנהיגות החייבת להיות מקובלת על העם. התקוממות המרגלים וההתקוממות של קורח והעם מערערות את מנהיגותו של משה. ללא הסכמת העם על משה להחזיר את השררה למי שנתנה בידו, כלומר להחזירה לקב"ה. הנפילה לפי הרש"ר הירש היא הסמל

⁶ ואלה דבריו בפרשתנו: "ויפל על פניו נתבייש וכבש פניו בקרקע".

⁷ דברי ספורנו הובאו בפרשת "שלח". ספורנו מבסס את פירושו על המסופר בגמרא על משפטו של ינאי המלך בפני הסנהדרין (מסכת סנהדרין יט ע"א). ינאי המלך נקרא לבוא לבית הדין לאחר שעבדו הרג את הנפש. אב בית הדין היה גיסו שמעון בן שטח. שמעון דרש ממנו לעמוד בכל סדרי הדין, אך ינאי ביקש מכל חברי הסנהדרין שיצטרפו לדרישתו זו של שמעון בן שטח. תגובתם של חברי הסנהדרין הייתה מעין בריחה מהתמודדות, או כפי שמספרת הגמרא: "נפנה (ינאי) לימין הסנהדרין וכבשו פניהם בקרקע, נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע".

